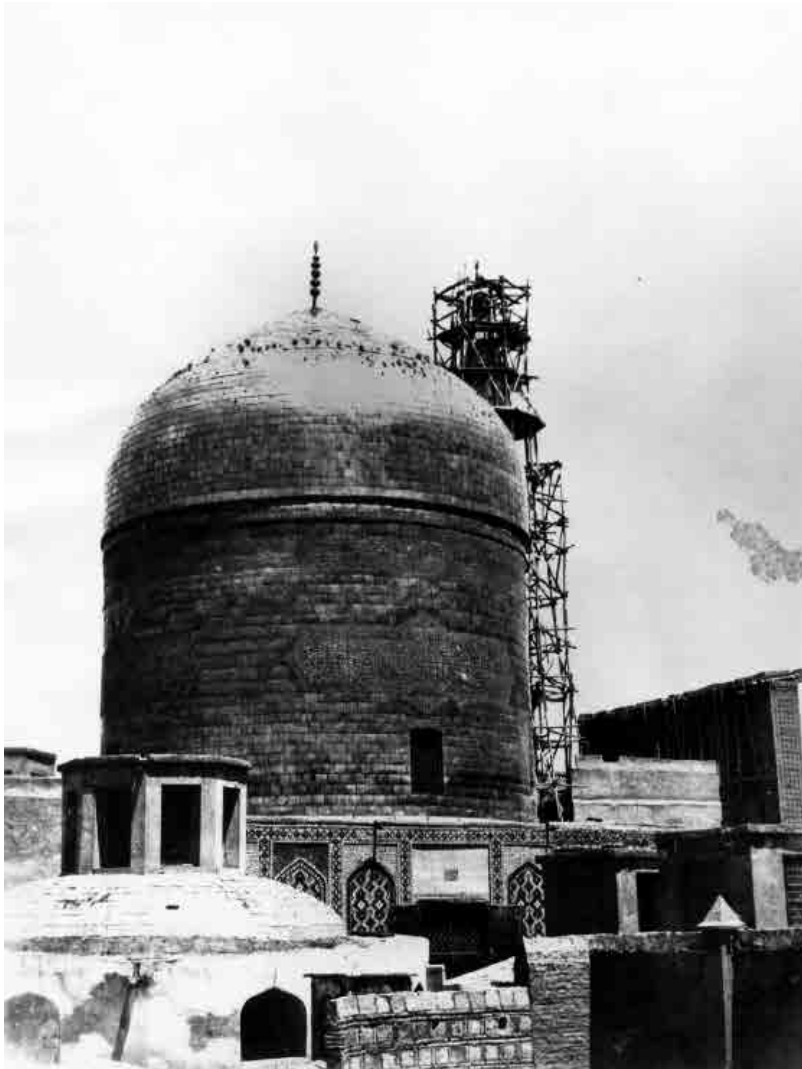

سیاه و سفید

مهدی حسامی دوغالی*، مهدی سیدی فرخند**

نگاهی به آرشیو تصاویر
اداره امور اسناد و مطبوعات
کتابخانه آستان قدس رضوی

گنبد طلای حرم رضوی

گنبد طلای حرم رضوی در زمان شاه طهماسب صفوی (ح: ۹۳۰ تا ۹۸۴هـ) بر روی گنبد اصلی اولیه ساخته شد و اولین ابتکار از این نوع در جامعه اسلامی بود، چون پیش از آن هیچ بنای دیگری فلز پوش نشده بود، پوشش این گنبد مطلقاً (آب طلا) است. ساقه گنبد هم بین سال‌های ۱۰۱۰ تا ۱۰۱۶ هـ.ق. به امر شاه عباس صفوی با خشت‌های مسی مطلقاً پوشیده شد و کتیبه آن توسط علیرضا عباسی نوشته شد (که اکنون هم مشهود است). در سال ۱۳۵۳ خورشیدی ساقه گنبد مرمت گردیده است.

شماره اموالی: ۷۷۸۰

عنوان: نمای گنبد حرم مطهر امام رضا (ع) در سال ۱۳۰۹ قمری

تاریخ عکس: ۳۰۹ هـ.ق. برابر با ۱۲۷۱ ش.

عکاس: عبدالله قاجار

* کارشناس مسئول مخزن اسناد، مدیریت امور اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی

hesami.mehdi@yahoo.com

** محقق تاریخ و فرهنگ خراسان

mehdiseyedi-ir@yahoo.com

نمایی از صحن جدید (آزادی فعلی) و سقاخانه

صحن جدید (آزادی فعلی) در سال ۱۲۳۳ هجری به فرمان فتحعلی شاه قاجار به مبلغ ده هزار تومان احداث گردید. چون قاجارها در ابتدای حکومت بر ایران صاحب سبک معماری خاصی اثر خود نبودند، صحن جدید را همانند الگوی صحن عتیق (انقلاب فعلی) به سبک معماری صفوی بنا نمودند. کاشی کاری این صحن در زمان محمدشاه قاجار انجام شد و سقاخانه‌ای نیز همانند سقاخانه نادرسی در وسط آن ساختند. این سقاخانه - چون به هنگام ورود و خروج زائران از درب شرقی این صحن به هنگام عرض سلام و ادای احترام بین زائران و گنبد مطهر و ایوان طلائی پایین پای مبارک حایل می گردید و توجه مستقیم زائران به حضرت را می کاست - در اواخر دوره قاجار تخریب گردید و حوض بزرگ به جای سقاخانه موجود در آن به دستور اسدی نایب‌التولیه آستان قدس ساخته شد.

شماره عکس: ۸۰۹۹

عنوان: نمایی از صحن جدید (آزادی فعلی) و سقاخانه

تاریخ عکس: ۱۲۸۳ هـ.ق.

عکاس: آقا رضا عکاسباشی، عکاس مخصوص ناصرالدین شاه در هنگام سفر به شهر مشهد

تاریخچه نقاره‌خانه حرم امام رضا (ع)

نقاره در اصل نام نوعی ساز است اما چون مهم‌ترین ساز در میان سازهای بادی و کوبه‌ای نقاره‌خانه است، به کل سازهای مزبور و هم‌نوازی آن‌ها نیز نقاره زنی گفته می‌شود. نقاره یا نوبت عموماً در درگاه شاهان و سلاطین نواخته می‌شده، از دوره تیموریان (سده نهم هجری) در حرم حضرت رضا (ع) نقاره زنی رواج یافته است، چون نقاره به هنگام شادی نواخته می‌شده، اکنون هم در ایام سوگواری (مانند ماه‌های محرم و صفر) در حرم حضرت نقاره زده می‌شود. در بقیه ایام نیز روزی دوبار، پیش از طلوع و غروب آفتاب، نقاره نواخته می‌شود. همچنین در ایام جشن‌های مذهبی و اعیاد و ولادت ائمه، نقاره زده می‌شود. محل نقاره‌خانه در حرم حضرت رضا (ع) تغییر می‌یافته، اما اکنون مکان آن بر روی ایوان شرقی صحن عتیق (انقلاب) است.

شماره دستیابی: ۸۱۲۸

عنوان: نمای سقاخانه و ایوان نقاره‌خانه صحن عتیق

(انقلاب فعلی) حرم امام رضا (ع) در دوره قاجار

تاریخ عکس: ۱۳۰۹ هـ.ق.

عکاس: عبدالله قاجار

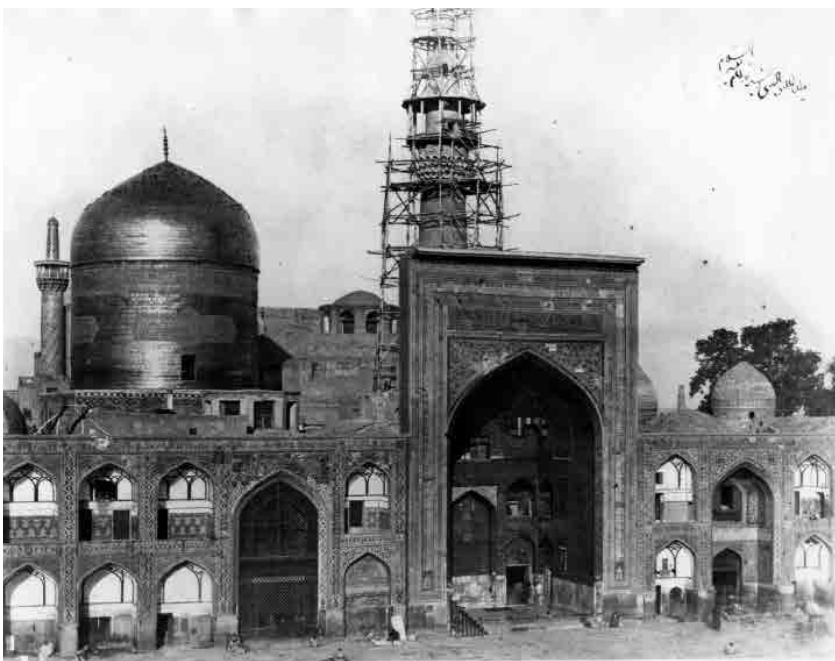
تاریخچه ساعت در حرم رضوی:

از سده یازده هجری (زمان صفویه) در حرم حضرت رضا (علیه السلام) ساعت وجود داشته است. در سال ۱۰۹۳ قمری یکی از وزرای خراسان به نام «سعدالدین محمد» املاکی مرا در بیرون دروازه پایین خیابان مشهد وقف اجرت «کوکساز» و صدپردازی «ساعت صحن حرم مطهر کرده است (بیست و هفتنامه، ص ۲۰۵).

ساعت مزبور ظاهراً بالای ایوان غربی صحن عتیق قرار داشته، چون اکنون هم اصلی‌ترین ساعت حرم در همان محل قرار دارد.

شماره عکس: ۷۵۲۰

عنوان: ایوان ساعت، واقع در ضلع غربی صحن عتیق (انقلاب فعلی) حرم امام رضا (ع)، با دورنمای یکی از گنبدهای مدرسه دودر، مقبره امیر قیاس الدین ملک شاه (مشهور به مسجد شاه، ۷۲ تن فعلی)، نیز بناهای شهر مشهد در حدود چهار باغ.

گلدسته مجاور گنبد طلا:

این گلدسته ظاهراً همان است که یکی از والیان خراسان به نام «سوری بن معتر» در زمان سلطنت مسعود غزنوی (۴۲۱ تا ۴۳۳ هـ) احداث کرده است (به روایت ابوالفضل بیهقی). پس از آن علاءالدین محمد هندو (وزیر ایلخانان در سده هشتم هجری) نیز گلدسته‌ای برای حرم ساخته، که شاید همین گلدسته باشد. اما اغلب منابع، احداث گلدسته مجاور گنبد را (به صورت موجود) به شاهرخ تیموری (ح ۸۰۷ تا ۸۵۰ هـ) و یا امیرعلیشیر نوایی (وزیر سلطان حسین بایقرا، در نیمه دوم سده نهم هجری) نسبت داده اند. طلاکاری این گلدسته در سال ۱۱۴۵ هجری به امر نادرشاه صورت گرفته، که با احداث و طلاکاری گلدسته پشت ایوان عباسی توسط نادر هم زمان بوده است.

شماره عکس: ۷۳۳ و ۷۵۸

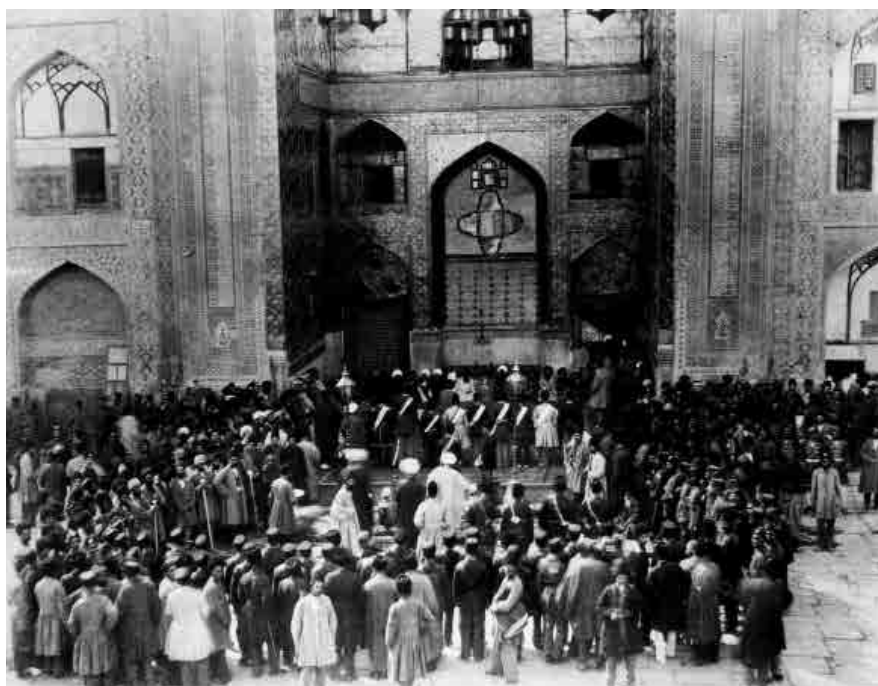
عنوان: تعمیر و بازسازی گلدسته طلای ایوان نادری حرم امام رضا (علیه السلام) در دوره قاجار
تاریخ عکس: ۱۲۸۳ هـ.ق.
عکاس: آقارضا عکاسباشی، عکاس مخصوص ناصرالدین شاه در دوره قاجار

صحن عتیق (انقلاب فعلی)

مراسم سلام ابوالفتح میرزا مؤید الدوله قاجار، والی خراسان و متولی باشی آستان قدس رضوی در صحن عتیق (کهنه، انقلاب فعلی) داخل و جلو ایوان طلای نادری (صفه امیرعلیشیرنویایی)

ایوان طلا توسط امیر علیشیر نوایی (۸۴۴ تا ۹۰۶ هـ) وزیر و مشاور سلطان حسین بایقرا تیموری (ح: ۸۷۴ تا ۹۱۱ هـ) احداث و توسط نادرشاه افشار (ح: ۱۱۳۹ تا ۱۱۶۰ هـ) در حدود سال ۱۱۴۵ هـ ق. طلاکاری شده است. بخش اولیّه صحن عتیق (یک چهارم گوشه جنوب غربی) به اهتمام امیرعلیشیر و بقیه آن به امر شاه عباس اول صفوی (۹۹۵ تا ۱۰۳۸ هـ) احداث، و توسط نوه او، شاه عباس دوم (۱۰۵۲ تا ۱۰۷۷ هـ) کاشی کاری شده است.

تاریخ عکس: ۱۳۱۱ هـ ق.
عکاس: عبدالله قاجار

عنوان: صحن عتیق و ایوان ساعت در روز عاشورا
عکاس: عبدالله قاجار
تاریخ عکس: ۱۳۰۹ هـ ق.
شماره دستیابی: ۷۸۱۲